

О. М. Крупей,
асистент кафедри фінансів і кредиту, економічного факультету,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ІНСТРУМЕНТИ ФІСКАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

О. Krupci,
assistant Department of finance and credit, faculty of economics, Chernivtsi National University, Chernivtsi

TOOLS OF FISCAL CONSOLIDATION

У статті розглянуті інструменти фіскальної консолідації та механізми, які застосовуються урядом під час використання даної політики. Висвітлено їхні позитивні та негативні сторони, вплив на економіку та соціальне забезпечення в країні. Розглянуто способи зменшення витрат (шляхом скорочення видатків певних статей бюджету країни) та шляхи збільшення доходів, застосовуючи податковий інструмент. Обґрунтовуються всі можливі механізми, які уряд може застосовувати в процесі фіскальної консолідації. Визначено основні проблемні питання інструментів. Розглянуто іноземний досвід у сфері зростання доходів за допомогою певних видів податків. Наголошено на поняттях "період фіскальної консолідації", "цілі консолідації". Проаналізовано структурні реформи як допоміжний механізм під час застосування фіскальної консолідації. Окреслено проблеми зростання та спаду економіки в періоди запровадження даної політики.

The article discusses the fiscal consolidation instruments and mechanisms used by the government during the use of this policy. Lit their positive and negative sides, the impact on the economy and social security in the country. Discusses ways to reduce costs by reducing certain items of expenditure budget) and ways to increase income, using the tax instrument. Settle all possible mechanisms that can be applied in the process of fiscal consolidation. Identified major issues tools. Considered international practices in the sphere of revenue growth with the help of certain types of taxes. Marked on the concepts of "the period of fiscal consolidation, consolidation". Analyzed structural reforms, as a support mechanism in the application of fiscal consolidation. Identified problems of growth and recession periods in the introduction of this policy.

Ключові слова: фінансові дисбаланси, політика фіскальної консолідації, державний борг, інструмент доходу фіскальної консолідації, інструмент витрат, механізми фіскальної консолідації.

Key words: financial imbalances, policy of fiscal consolidation, public debt, tools income of fiscal consolidation, tool costs, mechanisms of fiscal consolidation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Фінансові дисбаланси економіки спричинили кризи у політиці фіскальної консолідації, торкнувшись центральних рівнів правління державою. За умов коли доходи в країні зменшилися, витрати зросли, дія автоматичних стабілізаторів економіки стала неефективною, а в деяких випадках взагалі перестала функ-

ціонувати, зріс державний борг та бюджетний дефіцит.

Для досягнення результатів фіскальної консолідації, в країні необхідні кардинальні зміни, які стосуються дій уряду та реформування суспільства. Основним завданням уряду, на який покладається на початкових етапах прийняття рішення щодо використання фіскальної консолідації є пошук правильних підходів до даної політики, які повинні визначити пріоритети та поставити чіткі цілі на майбутнє.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питаннями інструментів фіскальної консолідації, механізмів її реалізації займалися численні закордонні вчені. Уваги заслуговують праці А. Алесіна, Р. Баро, ДЖ. Бюкенена, Р. Вагнера, Ф. Гіавазі, М. Пагано. Поряд з цим, варто зазначити, що належне місце в дослідженнях даного питання належить працям вітчизняних вчених-фіансислів: В. Базилевича, Т. Вахненка, В. Дем'янишина, О. Длугопольського, В. Козюка, Г. Кучер, С. Юрія.

Водночас питання щодо вибору конкретного інструменту фіскальної консолідації та механізму реалізації даної політики є маловивченими, що і формує актуальність даної теми.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статі є узагальнення результатів дослідження інструментів фіскальної консолідації та механізмів, за допомогою яких реалізується дана політика.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У реаліях сучасної економіки, суспільного життя та інтеграційних процесів фіскальна консолідація стала одним з важливих питань обговорення та дискусій, які супроводжуються частими невизначеностями та різноманітністю висновків. Зростаючі боргові рівні в європейських країнах піддали сумніву стійкість економік в певному періоді і можливості уряду по виходу з кризових явищ, використовуючи тільки певні інструменти, які є неефективними. Саме об'єднання (консолідація) реформ, урядових програм, дає можливість по-новому вирішувати проблеми, які складаються в економіці. Певні інструменти формують нові системи політик, методів управління фінансовими механізмами. Одним з таких методів стала фіскальна консолідація. Вона побудована на двох основних інструментах: податковому та адміністративному (в розрізі зменшення адміністративних витрат).

Провідні країни світу впродовж багатьох років використовують дану політику для гарантування економічного зростання в майбутньому. Слід зважити, що використання тільки фіскальної консолідації не забезпечить отримання бажаного результату, оскільки сектори економіки, яких вона торкається, є досить вразливими (крім того, в них застосовуються свої реформи та існують окремі інструменти по реалізації поставлених завдань). Застосовуючи консолідацію, уряд торкається сектору медицини, соціального забезпечення, пенсій, добробуту та соціального спокою суспільства, тому маневреність даної

політики повинна бути досить високою і перебувати в тісному взаємозв'язку з урядовими програмами, які стосуються зазначених секторів.

Впровадження політики фіскальної консолідації в світовій практиці зумовлене різким зменшення доходів держави, зростанням бюджетного дефіциту та державного боргу. Відсутність стійкості в економіці починаючи з 2008 року погіршувала стан країн та призводила до дисбалансу фінансової системи. Борг, який почав накопичуватися, негативно впливав на економіку в майбутньому.

Застосування фіскальної консолідації в процесі зростання державного боргу вимагає підготовчого етапу. Потрібно в'яснити які пріоритети необхідні для суспільства, тобто увага буде акцентуватись на економічному чи соціальному розвитку, чи буде використання даної політики кроком зменшення дефіциту та боргу та сприянні економічного зростання, чи це тільки необхідність змін в силу обставин, що склалися.

У більшості випадків процес запровадження фіскальної консолідації застосовується для зменшення дефіциту бюджету. Так, в Австрії в 1996 році влада застосовувала дану політику, для критеріїв Європейського Союзу, щоб відповідати показникам Маастрихтських угод, а не для уникнення перегріву економіки [2, с. 4]. Сполучені Штати Америки в 1993 році підняли податкові ставки та зменшили витрати держави, але не з метою запобігання економічному колапсу. На їхню думку, така політика є ефективною в цілому і в подальшому принесе ефект зростання.

Використовуючи два головних інструменти (а це скорочення витрат бюджету та зростання доходу), фіскальна консолідація головною метою ставить зменшення бюджетного дефіциту та державного боргу. Однак попри намагання стабілізувати економіку в сфері заборгованості, часто можуть виникати негативні наслідки в інших сегментах ринку. Так, постає проблема безробіття, тіньової економіки, ухилення від сплати податків.

Уряди деяких країн проводячи політику фіскальної консолідації можуть вдаватися до скорочення витрат, вивільняючи кошти для покриття боргів. Деякі країни здійснюють реформи в певних галузях, починаючи від освіти до охорони здоров'я, та отримуючи результат від проведення реформ. Це відбувається за рахунок дешевизни самих реформ, які приносять позитивні результати.

Розглянемо деякі елементи, які стосуються скорочення витрат. Так, скорочення витрат на охорону здоров'я під час застосування фіскальної консолідації є найпоширенішим методом. Сама система, пов'язана з охороною здоров'я в країні, поступово вимагає проведення реформи, суть якої полягає в визначенні поняття "необхідність", а не детермінанти "можливості заплатити".

Починаючи з 1990 років витрати на охорону здоров'я в країнах Єврозони зростали, рівень такого збільшення досягнув 70%. Це зростання супроводжувалося суттєвими витратами уряду на потреби медицини. Тому на сьогоднішній день із загальної частини витрат уряду, 15 % припадає на витрати по охо-

роні здоров'я, що є надзвичайно значним показником, особливо в умовах зростання державного боргу. Значна частина витрат приписується до так званого зростання вартості, що в свою чергу спричинене підйомом доходів і демографічними факторами [4, с. 11].

Реформи, які стосуються сфери медицини, повинні полягати у формуванні так званого "стимулу попиту" на послуги з охорони здоров'я. Альтернативою в багатьох країнах стало медичне страхування, яке і створило умови для ефективних реформ та зменшення контролю з боку держави, що скоротило витрати в даній сфері. Однак багато країн залишаються вірними старій системі, де за допомогою центральної влади відбувається формування попиту і пропозиції в медицині. В звітній мірі вибираючи альтернативу реформ можна отримати позитивні результати: в першу чергу скорочення витрат, а також скорочення вартості послуг в сфері охорони здоров'я, адже ефективно починає працювати попит та пропозиція на ринку медицини.

Одним з механізмів скорочення витрат є освіта. Вона виступає рушійною силою розвитку суспільства, тому уряди країн беруться підтримувати її. Це стосується всіх видів — тобто початкової освіти, середньої та вищої. Що стосується перших двох видів, то з впевненістю можна сказати що тут необхідна підтримка уряду, а от щодо вищої освіти, то думки економістів розбігаються. Як свідчить практика, європейські країни близько 13% від всіх витрат на освіту виділяють на фінансування вищої освіти. Ця цифра є досить значною. Виходом в такому випадку стає підняття плати за навчання. Деякі країни взагалі не мали плати, навчання у вищих навчальних закладах проводилося на основі субсидювання (Австралія, Польща, Австрія). Таким чином, починає працювати ринковий механізм, у сфері вищої освіти починається конкуренція за студентів. Реформи приносять наступні ефекти: зменшення витрат — що було головною ціллю; конкуренція між навчальними закладами; покращення рівня освіти як наслідок конкуренції.

Сфера скорочення витрат у результаті проведення фіскальної консолідації може стосуватися і пенсій. Обов'язком уряду є підтримка і повна виплата пенсій. Однак, враховуючи дисбаланси в економіці, зростання державного боргу в країнах, і безпосередньо в Україні, дефіцит бюджету та як наслідок і пенсійного фонду, призводить до великого навантаження на економіку і гальмування зростання в країні. Уряд повинен вдатися до реформ, які мають призвести до скорочення витрат та досягнення балансу Пенсійного фонду країни. До таких реформ відносять: зміну віку для отримання пенсій за віком; збільшення років, які беруться для вирахування суми пенсій; застосування методів індексації при виході на пенсію.

Полеми для сфери зменшення витрат виступають виплати по втраті працездатності. Це метод захисту людей від можливої втрати доходу внаслідок втрати працездатності. В багатьох країнах дані витрати досягають 1 % від ВВП. Однак враховуючи ситуацію,

яка складається з боргом в країні, уряди почали економити на таких виплатах. Цей механізм є останньою інстанцією, до якої можна застосовувати скорочення витрат. Однак багато країн все таки вдаються до нього. Скорочення проходить шляхом зменшення сум виплат, а терміну їх отримання. Також часто змінюють критерії, які дозволяли швидше виходити на пенсії чи отримувати виплати внаслідок шкідливих умов праці. Звісно, така ситуація не є корисною для країн і в майбутньому не принесе зростання. Тому в даній сфері також впроваджуються реформи, які стосуються виплат по непрацездатності. До таких реформ відносять формування єдиних центрів забезпечення виплат та зобов'язань інвалідам.

Розглядаючи інструмент доходу фіскальної консолідації слід аналізувати податки. Мова йде про зростання кількості податків та зростання їхньої величини (сум, які будуть справлятися до бюджету). Як зазначалося оптимальним з інструментів є скорочення витрат, які за допомогою ефективних реформ можуть у меншій мірі негативно впливати на економіку країни. Однак існує ряд причин, по яких використання тільки одного інструменту не дає ефекту в ході реалізації фіскальної політики. До них відносяться:

1) застосовуючи реформи пов'язані з витратами, економіці потрібні кошти для досягнення короткотрокових цілей фіскальної консолідації.

2) для збалансування бюджету потрібні різні реформи — пов'язані як з витратами так і з доходами.

3) для подальшого економічного зростання уряду потрібно маневрувати між вибором податків — вибирати ті, які будуть приносити максимальний ефект — більше доходу, менше навантаження на економіку та економічне зростання в майбутньому [4, с. 33].

Дискусії, що стосуються податкового інструментарію є досить активними. Адже в першу чергу зростання чи то кількості чи то ставок податків несе навантаження на їхніх платників. Зростання податкових ставок спричиняє зростання цін на продукцію, що в свою чергу тягне за собою зміну цін та зміну вибору споживачів на ринку товарів та послуг. До цього ще додається зменшення інвестиційного клімату в країні. Без сумнівів податковий тягар накладається за будь-яких умов. От тільки все залежатиме від урядової політики, що стосуватиметься фіскальної консолідації. Мова у даному випадку йде про рівень податкового тягаря та перенесення його на майбутні покоління.

Одним з найбільш ефективних податків, який становить основну дохідну податкову частину бюджету в кожній країні, є податок на додану вартість (ПДВ). Його роль у формуванні дохідної частини є досить значною. Застосовуючи політику фіскальної консолідації уряд може тільки або змінити ставку даного податку (зазвичай у бік зростання), або збільшити кількість суб'єктів оподаткування (так, згідно чинного законодавства, існує ряд товарів, які оподатковуються за ставкою 0% та товарів, які не підлягають оподаткуванню ПДВ).

Податки, які є активними у фазі фіскальної консолідації, представлені наступними платежами:

— Оподаткування права власності. В країнах Європейського союзу застосовується практика оподаткування права власності, особливо коли мова йде про купівлю чи продаж (коли відбувається процес зміни власника на певні майнові цінності). Дана база оподаткування з точки зору фіскального навантаження на суб'єкта податку є досить низькою. Даний податок ефективно використовується в країнах для швидкого накопичення доходу, при цьому фіскальна ефективність є досить високою. Це дає змогу уряду в короткостроковому та середньостроковому періодах отримати доходи та забезпечити ефективність фіскальної політики, оскільки не призводить до приховування та несплати даного податку. Недолік проявляється в ситуації з платниками, які мають незначні доходи або отримують фіксовані доходи (пенсії, певні види виплат). Для даних верств населення пропонується зменшувати податок на власність або замінити його альтернативними зборами. В країнах Європи вводять орендні плати.

— Екологічні податки виступають маневреним механізмом оподаткування в інструментарії доходу політики фіскальної консолідації. Застосовуючи екологічне оподаткування, попри ціль отримання доходу для бюджету країни, реалізовується ще одна ціль — екологічна. Як показує практика, багато країн Європи не вдаються до підняття ставок по даному податку, однак ряд країн, серед них Данія та Нідерланди піднявши ставки досягли до 4% зростання доходу по відношенню до ВВП [4, с. 42]. Однак не завжди даний податок може принести користь, адже, як і решта податків, екологічні податки можуть впливати на ціну продукції, що виробляється суб'єктами, які є його платниками. Але поряд з податком на прибуток, чи податком на додану вартість він приносить невелике зростання, тому залишається оптимальним у механізмі отримання доходів бюджету.

— Збори виступають також частиною податкового інструментарію фіскальної консолідації. Їх частка в дохідній частині бюджету країн становить до 2,5% ВВП. Збори виступають типовим джерелом доходів підцентрального правління: у федеральних країнах приблизно 75% зборів накопичується у місцевих органів влади. В більшості країн з унітарною системою влади, місцевим органам залишається більше 50% суми зборів [4, с. 44]. У період проведення урядом політики фіскальної консолідації дані збори можуть впливати на надмірний попит, можуть зменшувати бюджетне навантаження, надаючи кошти для підтримки та розширення інфраструктури на місцях.

Для використання даних інструментів та отримання ефекту від політики фіскальної консолідації у вигляді економічного зростання та формування фінансової стійкості у довгостроковому періоді і уникнення від боргового навантаження та бюджетного дефіциту у майбутньому, всі цілі та механізми фіскальної консолідації повинні бути скориговані у так званому багатосторонньому механізмі налаштування економічної політики в цілому.

Практика показує, що застосування фіскальної консолідації часто ускладнює досягнення інших стратегічних цілей. Така ситуація залежить від вимог

уряду та перспектив у країні. Якщо уряд не в значній мірі приділяє увагу фіскальній консолідації, інструментам, які повинні використовуватися в процесі реалізації даної політики, не беруться до уваги норми фіскальних інституцій та система фіскальних інститутів, то процес глобального зростання вітчизняної економіки та надбудови, яка стосується інтеграційних процесів, може піддатися руйнації. Це в свою чергу негативно вплине на дохідне вирівнювання всередині країни і на довгострокове зростання. Тому уряд повинен приділяти увагу таким стратегічним програмам, які б в поєднанні з політикою фіскальної консолідації мінімізували побічні ефекти різних видів політик в різні періоди.

Як зазначалося фіскальна консолідація будується на двох основних інструментах, які включають у себе різні механізми, за допомогою яких можна впливати на процеси в економіці, досягаючи поставлених цілей. Дані механізми можна поділити на постійні та тимчасові. Тимчасові передбачають зростання доходу, зменшення бюджетного дефіциту коли їх запроваджують, та негативні зміни коли дані інструменти перестають діяти. Постійні передбачають поступове зростання доходу, зменшення суми державного боргу та бюджетного дефіциту в період, коли їх запровадили, та зупинку на отриманих результатах після скасування даних інструментів. Як наслідок, ми отримуємо бюджетні ефекти, які носять позитивний та негативний характер.

Вивчаючи політику фіскальної консолідації слід визначитися з періодами, на які впроваджується фіскальна консолідація. Виділяють короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий періоди, на час застосування яких повинні відбутися позитивні зрушення в борговій сфері країни та проблеми пов'язані з бюджетним дефіцитом.

Вибираючи період, основним питанням залишається вибір цілей, які повинні бути досягнуті. Уряд, запроваджуючи політику фіскальної консолідації, формує пакети з її інструментів та засобів впливу. Сформований набір впроваджується в дію, опираючись на такі вимоги: перша — це контроль над зростаючим державним боргом; друга — утримання позитивного результату в борговій сфері в довгостроковому періоді.

Дуже часто при проведенні аналізу боргового стану країни за умов застосування фіскальної консолідації беруться до уваги структурні реформи. Різниця між структурними реформами та змінами, спричиненими фіскальною консолідацією на практиці не завжди явна, однак аналіз дає можливість оцінити всі побічні ефекти супровідних стратегічних планів в інших секторах економіки.

Іноколи інструменти фіскальної консолідації можуть приносити і негативні ефекти в певному періоді їх застосування. Так, зростання податкового тягаря має тенденцію до зменшення процесу виробництва в країні в довгостроковій перспективі. Однак слід зазначити, що не всі податки негативно можуть впливати на економіку. Так економісти стверджують, що негативну дію має податок з прибутку, податок на вклади населення. Інші подати можуть не так значно

впливати на становище в економіці. При вивченні позитивних чи негативних ефектів від фіскальної консолідації, застосування її інструментів та очікуваного ефекту у майбутньому, потрібно констатувати факт нерівномірного розвитку країн.

Для гармонізації політики фіскальної консолідації слід звернути увагу на стратегію розвитку. Розробка стратегій фіскальної консолідації часто призводить до неефективних дій уряду в сфері економічної діяльності. При розробці одних стратегічних цілей опускаються можливості та ефекти в інших. Так зменшення витрат часто призводить до погіршення соціальних умов існування, чи зростання доходу у держави є наслідком зростання податків.

Структурні реформи, які, як вже зазначалося, є паралельними до фіскальної консолідації, за своєю суттю можуть послабити негативні ефекти від фіскальної політики в довгостроковому періоді. Економісти вважають, що реформи так званого структурного характеру сприяють на ймовірніше прийняття рішення уряду про впровадження фіскальної консолідації та роблять її більш позитивною (тобто ймовірність позитивного результату значно зростає).

Податковий інструмент фіскальної консолідації може також призвести до економічного зростання. Суть його не завжди зводиться до підняття податків та розширення їх бази, інколи це може бути закриття можливості так званого "законного" ухилення від сплати податків та накладання штрафів за несплату, чи ухилення від сплати податків. Важливою умовою під час використання податкового інструменту є дотримання рівноваги у сфері отримання доходів держави та збереження загальноекономічного росту в країні.

Більшість розвинутих країн з практичної та ефектної позиції використовують інструмент зменшення витрат, що в свою чергу автоматично призводить до зростання доходів, не піднімаючи податки, оскільки в казні з'являються вільні кошти.

Як зазначалося, вибираючи інструменти фіскальної консолідації уряд повинен звертати увагу на цілі, які ставить перед собою, тобто зростання виробництва (ВВП), зменшення боргу та бюджетного дефіциту. Неодноразово згадується і про фактори, які є визначальними та впливають на результати фіскальної консолідації. До них відносять:

— Стартові умови консолідації. Великий початковий дефіцит та високі відсоткові ставки сприяють у впровадженні фіскальної консолідації.

— Розмір консолідації. Стосується фінансового регулювання через механізми оподаткування та зменшення державних витрат.

— Досягнення боргової стійкості. Фіскальна консолідація, яка розпочинається в країні за умов слабкої ділової активності, має більш високу ймовірність щодо утримання позитивного результату щодо стабілізації відношення боргу до ВВП. Особливо це стосується скорочення соціальних виплат.

— Інституції. Це стосується збалансованості державного бюджету. Увага приділяється правилу витрат для приведення бюджету до рівноважного рівня та досягнення стабільності у відношенні державного боргу до ВВП.

— Монетарна політика. Позиція валютної політики в початкових стадіях консолідації [3, с. 241].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Зменшення показника державного боргу та бюджетного дефіциту, досягнення стійкості економіки залежить від вибору інструментів та механізмів фіскальної консолідації. Економісти стверджують що проблемою для досягнення цих результатів постає залежність від рівня соціально — економічного розвитку країни, час, коли запроваджується фіскальна консолідація та період, впродовж якого вона застосовується.

Визначаючи можливість запровадження фіскальної консолідації та враховуючи структурні реформи, вихідні чинники, час, термін, інструменти фіскальної консолідації, слід вказати про гарантії, які повинні отримувати економічні суб'єкти від запровадження даної політики. Однозначної відповіді немає. Оскільки результат, а відповідно і гарантії, не можна прогнозувати, змоделювати чи отримати, важливим є аналіз досвіду попередників, які використовували фіскальну консолідацію.

Література:

1. Cournede B. Choosing fiscal consolidation instruments compatible with growth and equity / Boris Cournede, Antoine Goujard, Alvaro Pina, Alain de Serres // OECD Economic Policy Papers. — 2013. — No. 7. — 42 p.
2. Devries P. A New Action-based Dataset of Fiscal Consolidation / Pete Devries, Jaime Guajardo, Daniel Leigh, Andrea Pescatori // IMF Working Paper. — 2011. — No. 11/128. — 90 p.
3. Fiscal Consolidation: Requirements, Timing, Instruments and Institutional Arrangements / OECD Economic Outlook // Vol. 2010. — Issue 2. — P. 219—265.
4. Hagemann R.P. Fiscal Consolidation: Part 6. What Are the Best Policy Instruments for Fiscal Consolidation? / Robert P. Hagemann // OECD Economics Department Working Papers. — 2012. — No. 937. — 62 p.

References:

1. Cournede, B. Goujard, A. Pina, A. and Serres, A. (2013), "Choosing fiscal consolidation instruments compatible with growth and equity", OECD Economic Policy Papers, no. 7, 42 p.
2. Devries, P. Guajardo, J. Leigh, D. and Pescatori, A. (2011), "A New Action-based Dataset of Fiscal Consolidation", IMF Working Paper, no. 11/128, 90 p.
3. OECD (2010), "Fiscal Consolidation: Requirements, Timing, Instruments and Institutional Arrangements", OECD Economic Outlook, vol. 2010, pp. 219—265.
4. Hagemann, R. (2012), "Fiscal Consolidation: Part 6. What Are the Best Policy Instruments for Fiscal Consolidation?", OECD Economics Department Working Papers, no. 937, 62 p.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2015 р.